

Afganistan: Muistse Maailma Sulatuskatel

Kuidas Põhja-Afganistanist (Baktriast) sai Vana-Maailma suurim kultuuriline tuumareaktor.

- Unustage tänapäevased konfliktid. Aastatuhandeid oli Põhja-Afganistan (iidne Baktria) tsivilisatsioonide risttee, kus kohtusid Ida ja Lääs.
- See on lugu geograafilisest magnetist, mis tõmbas ligi rändhõime, suurkuningaid ja filosoofe, luues igast uuest vallutusest unikaalse kultuurilise kihi.

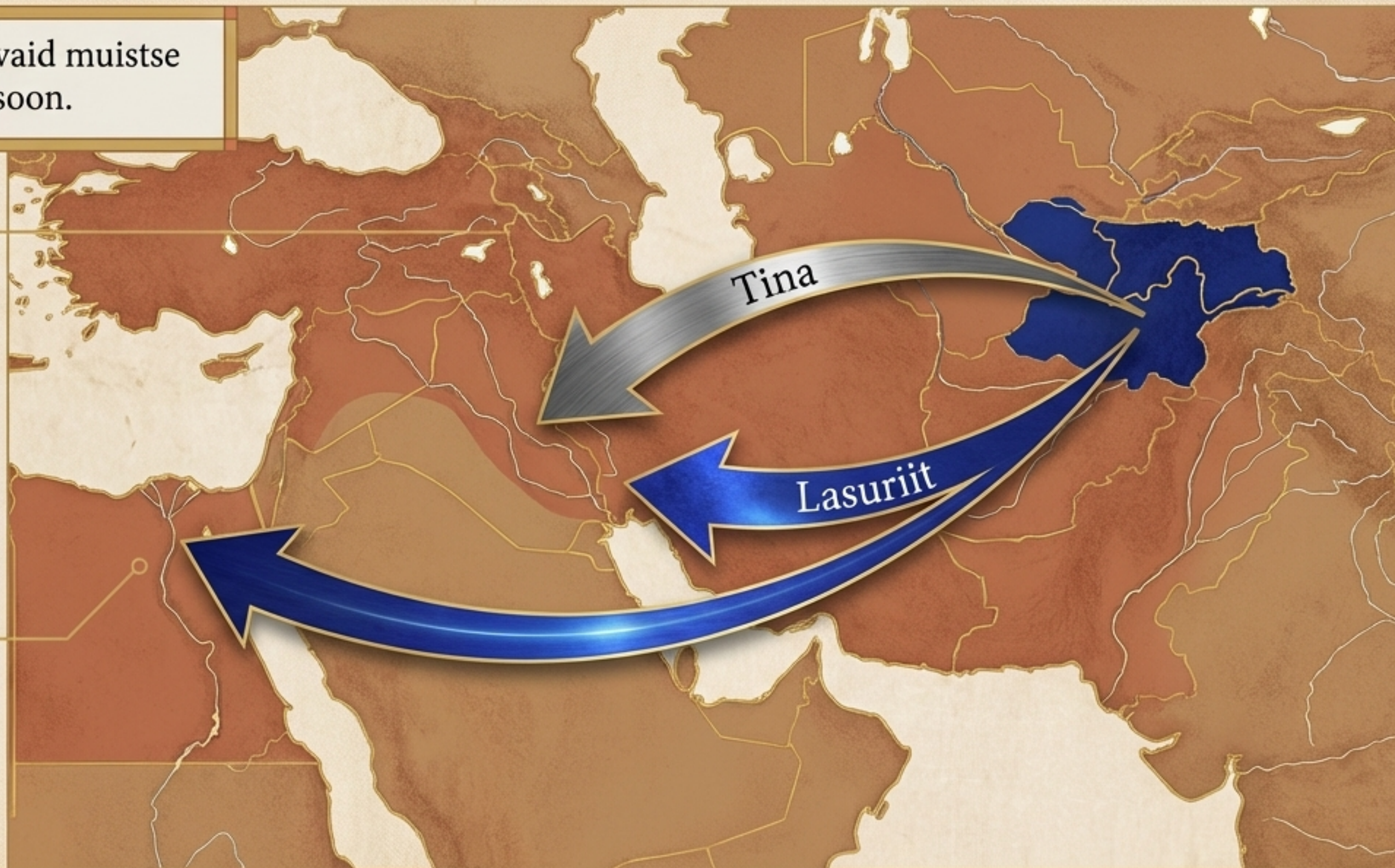

Geograafia ja Rikkus: Pronksiaja Nafta

Baktria ei olnud ääremaa, vaid muistse maailma majanduslik tuiksoon.

Lasuriit ja Tina: Badakšani mäed varjasid pronksiaja nõutuimaid maavarasid. Ilma tinata ei saanud valada pronksi. Baktria kontrollis varustusteid Sumerist Egiptuseni.

Mägine, ent äärmiselt viljakas maastik Amu-Darja (Oxuse) jõe ääres pakkus ideaalseid tingimusi rikkuse akumulatsiooniks.

Esimene Kiht: Vundament ja Tulekummardamine

Enne rändhõimude saabumist õitses siin Bactria-Margiana arheoloogiline kompleks (BMAC) ehk Oxuse tsivilisatsioon.

Linnriigid: Üle 20 avastatud linna, mida iseloomustavad massiivsed kindlused (Qala).

Uskumused: Sügavalt juurdunud tulekummardamine, mis jättis piirkonna usunditesse kustumatu jälje. See oli võrdväärne Sumeri kultuuriga.

Teine Kiht: Rändrahvaste Tehnoloogiline Süst

Põhjasteppidest saabusid indo-iraani (aaria) rändhõimud – Sintašta ja Andronovo kultuurid.

Jamnaja

Sintašta

Andronovo

Revolutsiooniline tehnoloogia: kodustatud hobused ja kerged sõjavankrid.

Keel: Proto-indo-iraani keel, mis sai aluseks hilisematele religioossetele tekstidele.

Uued jumalad: Taevajumalad ja sõdalaskultuur (Indra).

Esimene Süntees: Uute Uskumuste Häll

Põliselanike ja nomaadide kohtumine sünnitas maailma ajaloo võimsaimad filosoofiad.

Vedad

Osa aarialasi liikus
Indiasse.

Avesta

Teine osa jäi
Baktriasse.

BMAC
Tulekultus

Stepi
Taevajumalad

Zarathustra ja Monoteism

Prohvet Zarathustra leidis oma patrooni just Baktrias. Siin sündis vastandus Hea (Ahura) ja Kurja (Deva) vahel – zoroastrismi vaimne kodu.

Kolmas Kiht: Tuhande Kullast Linna Maa

Aleksander Suur vallutas Baktria 329 e.m.a., integreerides selle kreekakeelsesse maailma.

Kreeka-Baktria Kuningriik: Diodotus eraldas Baktria Seleukiidide impeeriumist, luues ülikka ja tihedalt linnastunud riigi.

Kreeka arhitektuur (gümnaasiumid, teatrid) sulandus idamaise jõukusega. Apollodoruse sõnul alistus neile hiljem rohkem India hõime kui Aleksandrile.

Kultuuride Kokkupõrge ja Sünergia

Need kolm täiesti erinevat tsivilisatsioonimudelit ei hävitanud üksteist, vaid ladestusid üksteise peale, valmistades pinda ette ajaloo suurimaks kultuurisulamiks.

	Põlised (BMAC)	Nomaadid (Indo-Iraanlased)	Hellenid (Kreeka-Baktria)
Elustiil	Linnakindlused (Qala)	Liikuvad karjakasvatajad	Kreeka polised ja linnad
Uskumused	Maa ja Tuli	Taevas ja Sõda (Indra)	Olümpose panteon
Peamine Panus	Niisutuspõllundus	Hobused ja kaarikud	Mündid ja skulptuur

Neljas Kiht: Siiditee Nomaadidest Impeeriumiks

Sõdade eest põgenevad Yuezhi hõimud (nn Tarimi oru indoeurooplased) vallutasid Kreeka-Baktria.

Adaptatsioon: Nad ei hävitanud vana kultuuri, vaid võtsid omaks **kreeka tähestiku** ja kohaliku (baktria) keele.

Kuši impeerium: Nendest kasvas välja võimas riik, mis asus otse äsja sündinud **Siiditee** keskmes, kontrollides kaubandust Rooma ja **Hiina** vahel.

Ülim Sünkretism: Kreeka-Budism

Kuši impeeriumi Gandhara regioonis saavutas kultuuride segunemine oma haripunkti. India usund, Kreeka esteetika ja Iraani keel sulasid üheks.

India:
Budistlik filosoofia
ja lootospoos.

2

Kreeka:
Kreeka tooga ja
Heraklese figuur.

1

Iraan: Kuninga
tiitlid ja kohalikud
jumalused.

3

Ideede ja Rikkuse Ekspordikeskus

Baktria ei olnud pelgalt läbisõiduhoov, vaid aktiivne tõlkekeskus ja kultuuri eksportija.

Kuši misjonärid viisid Mahayana budismi Hiinasse, tõlkides pühakirju siiditee ääres. Baktria keelest sai Siiditeel üks olulisemaid lingua franca'sid.

Päränd: Kustumatu Kultuuriline DNA

5. sajandil saabusid Valged Hunnid (Heftaalid), kes purustasid Kuši riigi, kuid sulandusid taas kohaliku linnakultuuri. Tänapäeva Afganistani puštude suguharustruktuur (khan, ulus) kannab endas siiani heftaalide mõjutusi.

Kuigi islam saabus 8. sajandil ja Tšingis-khaan hävitas iidse Balkhi 1220. aastal, jääb Afganistan alatiseks ajaloo suurimaks kõrgkultuuride sulatuskatlaks.

Ajalugu pole siit lihtsalt üle käinud – see on siia ladestunud.